

“Monitorizarea procesului electoral”

Raport nr. 2

Perioada de monitorizare: 4 decembrie 2004 – 15 ianuarie 2005, Chișinău 2005

“Monitorizarea procesului electoral” este un proiect al grupului de lucru constituit din Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Moldova (CHDOM), Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova (LADOM) și Asociația pentru Democrație Participativă (ADEPT), în cadrul Coaliției civice pentru alegeri libere și corecte “Coaliția 2005”, coaliție care numără la momentul prezentării prezentului raport peste 150 de organizații.

Raportul de față reflectă rezultatele monitorizării efectuate în perioada 4 decembrie 2004 – 15 ianuarie 2005. Informația a fost colectată la nivel național de observatorii pe termen lung (OTL): câte un observator în fiecare din cele 32 de raioane de pe malul drept al Nistrului și 7 coordonatori regionali în Chișinău, Bălți, Soroca, Orhei, Cahul, Comrat, Căușeni. Monitorizarea procesului electoral este desfășurată pe baza standardelor și principiilor acceptate la nivel internațional care se regăsesc în parte în Codul de conduită al observatorului și în Regulamentul Comisiei Electorale Centrale (CEC) cu privire la statutul observatorilor.

Informația prezentată în raport a fost colectată prin intermediul a două tipuri de chestionare. Un chestionar săptămânal prin care a fost colectată informația cu privire la desfășurarea procesului electoral, ex. aplicarea Codului electoral de către autoritățile centrale și locale, modul de administrare a alegerilor, modul de desfășurare a campaniei electorale, reflectarea campaniei în presă. Un al doilea chestionar, special, pentru colectarea informației cu privire la respectarea obligațiilor prevăzute de lege de către autoritățile locale și CEC privind pregătirea listelor electorale. Această informație a fost obținută prin interviuarea telefonică a aproximativ 600 din cele circa 900 de primării din Republica Moldova.

Raportul a fost elaborat de: Dorin Chirtoacă, Sergiu Bușcaneanu, Ruslan Borzin, Denis Toma, Olesea Roșca și Ion Manole.

Rezumat și concluzii

În perioada de monitorizare menționată au fost observate o serie de evoluții pozitive: selectarea datei de 6 martie 2005 ca dată a alegerilor, invitarea de către autoritățile Republicii Moldova a misiunii de observare OSCE/BIDDO (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa/ Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului) și a altor organizații internaționale să observe alegerile din 6 martie 2005. Pe lângă aceasta, Comisia Electorală Centrală (CEC) a adoptat “Regulamentul cu privire la statutul observatorilor” pentru a garanta drepturile observatorilor de a monitoriza întregul proces electoral. Un alt fapt pozitiv este reacția Guvernului Republicii Moldova la apelul Coaliției 2005 de a garanta dreptul de vot pentru cei care au acte de identitate de tip vechi (pașapoarte sovietice).

Au fost observate însă și importante evoluții negative: majoritatea recomandărilor comune ale Consiliului Europei (CE) și ale OSCE cu privire la dreptul electoral și la administrarea

alegerilor, aprobate în luna iunie 2004 de Comisia de la Veneția, nu au fost respectate de către Parlament. Autoritățile locale, în cea mai mare parte, nu și-au îndeplinit obligațiile cu privire la furnizarea Comisiei Electorale Centrale a datelor relevante pentru actualizarea anuală a listelor electorale, ceea ce trezește îngrijorări cu privire la acuratețea listelor electorale. Utilizarea resurselor financiare și materiale în beneficiul partidului de guvernământ a atins proporții considerabile. Procedurile de soluționare a disputelor electorale nu sînt clare.

Caracterul restrictiv al concepției de reflectare a campaniei electorale de către instituțiile mass-media aprobată de Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) și CEC periclitează posibilitatea reflectării ample și relevante a campaniei electorale.

Au fost observate de asemenea: hărțuirea și intimidarea liderilor opoziției, a agitatorilor concurenților electorali, a observatorilor; desconsiderarea procedurilor cu privire la procesul electoral; implicarea poliției în procesul electoral; mai multe probleme cu privire la exercitarea dreptului de vot al cetățenilor: lipsa unui efort real pentru soluționarea problemei votului studenților, lipsa unor soluții și facilități adecvate pentru alegătorii din regiunea transnistreană și pentru cetățenii Republicii Moldova aflați peste hotare. Toate acestea trezesc îngrijorări substanțiale în ceea ce privește angajamentul autorităților Republicii Moldova privind asigurarea caracterului liber și echitabil al campaniei electorale.

În urma monitorizării efectuate au fost observate probleme serioase în legătură cu participarea pe bază de egalitate a concurenților electorali la campania electorală, imparțialitatea mass-media și accesul egal în presă al tuturor concurenților electorali, caracterul integral și transparent al administrării alegerilor, utilizarea abuzivă a resurselor administrative, ceea ce afectează integritatea procesului electoral și caracterul echitabil al alegerilor.

Vom continua monitorizarea desfășurării procesului electoral punînd accent, în special, pe problemele menționate mai sus.

Constatări

1. Cadrul legislativ / Standardele internaționale

În conformitate cu recomandările comune ale CE și OSCE cu privire la dreptul electoral și la administrarea alegerilor aprobate în luna iunie 2004 de Comisia de la Veneția, legislația electorală a Republicii Moldova urma să fie revizuită. Salutăm anularea obligației partidelor politice de a prezenta anual Ministerului Justiției listele membrilor de partid și micșorarea numărului obligatoriu de membri într-o unitate administrativ teritorială de nivelul doi de la 600 la 150 de persoane în cel puțin jumătate din unitățile administrativ-teritoriale, ambele modificări fiind în conformitate cu recomandările europene.

Salutăm, de asemenea, invitarea de către autoritățile Republicii Moldova a observatorilor OSCE/BIDDO, la fel ca și a altor misiuni internaționale de observare a alegerilor. Considerăm că prezența largă a observatorilor naționali și internaționali la alegerile din 6 martie 2005 va contribui la integritatea procesului electoral din Republica Moldova.

Regretăm totuși eșecul implementării recomandărilor cu privire la revizuirea fundamentală a Codului electoral, ceea ce trezește îngrijorări în special cu privire la: imparțialitatea Comisei Electorale Centrale din cauza criteriilor de formare a acesteia, respectul și protecția drepturilor concurenților electorali la o campanie electorală liberă, imparțialitatea mass-media, caracterul secret al votului, precum și transparența și corectitudinea numărării voturilor și înregistrării rezultatelor acestora.

2. Autoritățile publice centrale

Guvernul Republicii Moldova a reacționat la apelul Coaliției 2005 de a garanta dreptul de vot al cetățenilor care nu au decât acte de identitate de tip vechi (pașapoarte sovietice). Termenul acestora a fost prelungit pînă la 1 iulie 2005. În același timp, problema unei liste limitative a actelor de identitate acceptate pentru a putea vota rămîne a fi nesoluționată.

Parlamentul a selectat data alegerilor pentru 6 martie 2005 în conformitate cu legislația Republicii Moldova. Totuși momentul ales pentru anunțarea datei alegerilor a fost impropriu, iar procedurile privind adoptarea și intrarea în vigoare a Hotărârii Parlamentului nr. 444/ 2004 privind stabilirea datei alegerilor nu au fost respectate.

Deschiderea dosarelor penale liderilor opoziției înaintea începutului campaniei electorale trezește îngrijorări cu privire la motivația politică a acestor acțiuni de a-i discredita. În acest sens, Blocul "Moldova Democrată" (BMD) a făcut publică o înregistrare video care conține declarația unui ofițer de urmărire penală din cadrul Centrului de Combatere a Crimelor Economice și a Corupției (CCCEC), prin care ofițerul afirmă că au fost exercitate presiuni la cel mai înalt nivel pentru a fi găsite capete de acuzare împotriva liderului BMD, Serafim Urechean.

Dificultățile relatate în ceea ce privește implementarea programului de gazificare în Boșcana (raionul Criuleni), Răzeni, Cigîrleni, Molești (raionul Ialoveni), în care primarii reprezintă formațiunile de opoziție sau nu sînt afiliați politic, dar și abuzurile comise în Coșernița (raionul Criuleni) trezesc dubii asupra implementării nediscriminatorii a programului guvernamental de gazificare. Aceleași concluzii pot fi făcute și în ceea ce privește distribuirea compensațiilor pentru agenții economici în raionul Dubăsari, pentru pierderile suferite din cauza acțiunilor regimului ilegal de la Tiraspol.

În timpul monitorizării au fost observate numeroase cazuri de utilizare a resurselor financiare și materiale ale statului în beneficiul partidului de guvernămînt. În raioanele Criuleni, Rezina, Nisporeni și la Chișinău reprezentanții PCRM au desfășurat campanie electorală în cadrul vizitelor de lucru pe care le-au întreprins în calitate de oficiali ai statului; în raioanele Strășeni, Rezina, Criuleni, Dubăsari, Călărași, Nisporeni, Ialoveni, Taraclia, Cimișlia, precum și la Chișinău a fost folosit transportul de serviciu în scop electoral. În orașul Strășeni, serviciul poștal a distribuit calendare electorale ale PCRM.

Au fost relatate cazuri de exercitare de presiuni asupra funcționarilor de stat. Colonelul Eduard Maican, candidat pe listele BMD, a declarat că a fost intimidat și "amenințat cu răfuiala" de către superiorii săi din Ministerul Afacerilor Interne. Un ofițer de poliție din Briceni a fost concediat pentru că asistat la o întrunire BMD. Ofițerul a fost reangajat numai după ce a recurs la greva foamei. În comuna Ustia, raionul Dubăsari, după o întrunire a BMD, comisarul de poliție și președintele raionului au fost avertizați să nu mai permită desfășurarea unor adunări asemănătoare.

Sîntem îngrijorați în mod special din cauza cazurilor de intimidare a observatorilor. Reprezentanta fracțiunii PCRM din Parlamentul Republicii Moldova Serafima Borgan a insinuat că observatorul pe termen lung din raionul Rezina, Carolina Otgon, ar putea fi demisă după alegeri pentru faptul că desfășoară activitatea de monitorizare a procesului electoral. Observatorul din raionul Ungheni, Sergiu Iordan, a fost chemat la Serviciul de Informații și Securitate (SIS) și chestionat asupra activității de monitorizare pe care o desfășoară. Mai multor observatori le-a fost refuzată furnizarea informației cu caracter public cu privire la datele statistice din localități și procesul de actualizare a listelor electorale.

A fost relatat, de asemenea, faptul că ofițerii și colaboratorii de poliție au primit ordin să asiste la întîlnirile concurenților electorali cu alegătorii, să documenteze aceste întîlniri inclusiv prin metode operative și să efectueze înregistrări video și audio.

3. Autoritățile publice locale

Articolul 22 (q) din Codul Electoral obligă autoritățile locale să furnizeze anual date CEC-ului pe baza cărora CEC trebuie să verifice și să actualizeze listele electorale. Într-o foarte mare măsură autoritățile publice locale, intervievate prin telefon de către observatori, nu cunosc existența unei astfel de obligații și respectiv nu au respectat-o. Un număr considerabil de primării nu au logistica și echipamentul care să le faciliteze îndeplinirea acestei sarcini, astfel actualizarea listelor electorale va fi dificilă și din această cauză. În perioada de monitorizare menționată

procesul de actualizare a datelor relevante necesare pentru întocmirea listelor electorale în mare parte nu a demarat.

Mai mulți observatori au relatat că persistă obișnuința autorităților locale de a aștepta directive de la "centru" pentru a demara o anumită procedură, în loc să acționeze în virtutea competențelor conferite expres și direct de lege, în special de Codul electoral.

În mai multe localități, cetățeni cu drept de vot plecați la muncă peste hotare au fost excluși din listele electorale la alegerile locale generale din anul 2003, ceea ce, pe de o parte, încalcă dreptul constituțional de vot și, pe de altă parte, poate duce la diminuarea semnificativă a numărului total al persoanelor înscrise în listele electorale. Aceasta, în cazul unui absentism la vot, ar putea determina atingerea artificială a pragului de prezență la urne pentru ca alegerile să fie declarate valabile. Astfel de cazuri au fost relatate în raioanele Sîngerei, Strășeni, Șoldănești, Rîșcani, Soroca, Rezina etc.

În raionul Dondușeni, consiliul raional a respins cererea BMD de a desfășura o întrunire la Casa de cultură din localitate. În raionul Dubăsari au avut loc tentative de a-i împiedica a pe concurenții electorali din opoziție să organizeze întruniri.

Au fost relatate cazuri de abonare forțată la ziarul *Comunistul*. Președintele raionului Florești i-a solicitat primarului de Temeleuți să aboneze câte 200 de persoane la ziarul *Drapelul* și *Comunistul*. Altor primari din același raion li s-a cerut la ședințele executivului raional să raporteze măsurile întreprinse de autoritățile publice locale în vederea sporirii numărului de persoane abonate la ziarul sus-menționat.

4. Administrarea alegerilor

Pe data de 6 ianuarie 2005, la zece zile de la startul perioadei electorale, CEC a adoptat Concepția reflectării campaniei electorale de instituțiile audiovizualului (în continuare Concepția). Această întârziere de 10 zile a permis instituțiilor mass-media să favorizeze concurenții electorali fără riscul de a fi sancționate pentru aceasta (ex: cazul favorizării PCRM pe data de 3 ianuarie 2005, programul de știri al postului *Moldova 1*). În același timp, Concepția are un caracter restrictiv. Nu vor fi organizate dezbateri publice cu participarea concurenților electorali în prima lună a campaniei electorale.

Timpul total aprobat pentru dezbateri publice în cea de a doua lună este insignifiant (timpul total pentru luna februarie este de 8 ore pentru un canal TV sau radio, timp care urmează să fie împărțit în mod egal între concurenții electorali, ceea ce înseamnă că timpul real de participare a unui concurent electoral la dezbateri va fi de circa 30 minute pe parcursul întregii campanii electorale la un post de radio sau TV). Caracterul restrictiv al Concepției periclitează reflectarea amplă și comprehensivă a campaniei electorale.

Pînă la momentul prezentării prezentului raport, nici o hotărîre a CEC, inclusiv Concepția reflectării campaniei electorale de către instituțiile audiovizualului, nu a fost publicată în *Monitorul oficial*. Aceasta pune sub semnul întrebării transparența CEC în procesul de luare a deciziilor. O consecință a acestei practici este coordonarea scăzută între CEC și autoritățile locale. Această problemă va fi în continuare monitorizată îndeaproape.

Comisia Electorală Centrală nu a primit date relevante pentru actualizarea listelor electorale de la autoritățile locale și nu a întreprins măsuri pentru a primi astfel de date în vederea actualizării anuale a listelor electorale.

5. Concurenții electorali

Au fost relatate cazuri de agitație electorală înaintea începerii perioadei electorale. Ediția specială a ziarului *Flux*, 28 din noiembrie 2004, are pe prima pagina sigla PPCD, încadrată într-un cerc, iar deasupra este reprezentată o mîină cu o ștampilă. Ținînd cont de procedura de completare a buletinului de vot în Republica Moldova, se poate conchide că această imagine induce în conștiința cititorilor ideea votării PPCD. În conformitate cu art. 1 și 47 (1), (14) din Codul

electoral agitația electorală poate fi începută din momentul înregistrării concurentului electoral la CEC și se încheie cu o zi înaintea alegerilor.

Pe de altă parte, pe data de 12 ianuarie 2005, la Chișinău, un reprezentant al PPCD a fost împiedicat să desfășoare agitație electorală de către serviciul de pază al unei bănci, fiind chemată și poliția, pe motiv că desfășurarea agitației electorale este ilegală, deși PPCD era deja înregistrat la CEC.

În raionul Criuleni, pe data de 28 decembrie 2004, înaintea înregistrării PCRM la CEC, la ședința Consiliului de administrație al Direcției Învățământ, Tineret și Sport au fost afișate trei postere din partea PCRM. Deși mai multe persoane au cerut ca posterele să fie scoase, cererea lor a fost ignorată. De asemenea, cazul de față reprezintă și un exemplu de utilizare a resurselor statului în scop electoral.

6. Mass-media

Au fost înregistrate cazuri de autocenzură după începutul perioadei electorale. Posturile publice municipale "Antena C" și "Euro TV" au suspendat mai multe emisiuni "Ora consilierului municipal", "Bumerang social", "Revista presei", "Vox populi" pentru a se apăra de eventualele obstrucțiuni din partea CCA. "Pro TV" și "Pervii kanal v Moldove" au refuzat să difuzeze publicitate electorală. După luarea acestor decizii, numai două posturi TV cu acoperire națională, "Moldova 1" și "NIT", precum și un post de radio, "Radio Moldova", vor reflecta campania electorală la nivel național.

Au fost relatate cazuri de partizanat din partea instituțiilor mass-media: posturile "Moldova1", "Radio Moldova", publicațiile "Moldova suverană", "Nezavisimaia Moldova" – au continuat să reflecte în mod excesiv activitatea partidului de guvernământ. Un reportaj produs de postul *Moldova 1* pe data de 16 decembrie, reflectând distribuirea de cadouri de către Președintele Voronin, a fost difuzat în noul an, pe data de 3 ianuarie, cu o întârziere de 18 zile. "Euro TV-Chișinău", radio "Antena C", publicațiile "Capitala", "Ora locală" favorizează BMD. Publicațiile *Meleag natal*, *Administrația publică*, *Pasul nou*, *Drapelul*, *Cîmpia Glodenilor*, *Svet* acordă spațiu excesiv PCRM.

Îngrijorări

Deficiențele și problemele remarcate trezesc îngrijorări serioase că integritatea procesului electoral ar putea fi pusă în pericol. Cele mai îngrijorătoare probleme vizează:

- **Garantarea imparțialității și corectitudinii CEC** – nerespectarea recomandărilor comune ale CE și OSCE/BIDD0 aprobate de Comisia de la Veneția a dus la reprezentarea neproportională a partidelor în CEC, precum și la un mecanism deficient de garantare a independenței membrilor CEC.
- **Asigurarea unor condiții egale pentru toți concurenții electorali.**
- **Asigurarea realizării dreptului constituțional de vot tuturor alegătorilor** – nu există încă un mecanism clar și eficient de înregistrare a alegătorilor la vot, inclusiv în ceea ce privește actualizarea și întocmirea listelor electorale.
- **Prevenirea votului multiplu** – inexistența unei liste limitative a actelor de identitate acceptate pentru vot, lipsa unei proceduri clare de exercitare a dreptului de vot pentru persoanele care au și domiciliu și reședință, lipsa unui mecanism de verificare a listelor suplimentare, lipsa obligației pentru CEC de a publica rezultatele detaliate ale numărării voturilor, inclusiv tabelele în care acestea sînt înregistrate, creează condiții propice pentru desfășurarea fenomenului "votului multiplu".

- **Soluționarea echitabilă și în termeni rezonabili a disputelor electorale** – lipsa unor proceduri judiciare clare în ceea ce privește soluționarea disputelor electorale.
- **Asigurarea drepturilor observatorilor naționali de monitorizare a întregului proces electoral.**
- **Prevenirea intimidărilor pe criterii politice** – toți cetățenii trebuie, în condițiile legii, să-și poată exprima liber opțiunea politică.

Recomandări

Ținând cont de îngrijorările exprimate, grupul de lucru responsabil de implementarea proiectului “Monitorizarea procesului electoral” recomandă:

Autorităților publice centrale:

- să garanteze dreptul de vot tuturor cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, inclusiv: studenților, cetățenilor moldoveni domiciliați în regiunea transnistreană și celor plecați la muncă peste hotare;
- să asigure transportul alegătorilor din regiunea transnistreană la secțiile de vot de pe malul drept al Nistrului, și să desfășoare o campanie de informare a alegătorilor pe malul stîng;
- să prezinte obiectiv rezultatele procesului de gazificare a localităților țării, menționîndu-se cota contribuției beneficiarilor, dificultățile de implementare etc.;
- să acorde reședință în localitatea de studiu tuturor studenților cu drept de vot care domiciliază în alte localități decît cele de studiu.

Autorităților publice locale:

- să asigure condiții egale tuturor concurenților electorali în vederea organizării întîlnirilor lor cu alegătorii, să garanteze în condițiile legii locuri speciale de afișaj electoral;
- să actualizeze și să întocmească listele electorale de o manieră profesionistă;
- să asigure afișarea listelor electorale cu cel puțin 10 zile pînă la data alegerilor.

Organelor electorale (CEC):

- să adopte regulamente, hotărîri și instrucțiuni care ar implementa în măsura posibilităților recomandările comune ale CE și OSCE/BIDDO aprobate de Comisia de la Veneția;
- să ia măsurile de rigoare în vederea exercitării libere a tuturor drepturilor observatorilor naționali în conformitate cu Regulamentul CEC cu privire la statutul observatorilor;
- să solicite publicarea neîntîrziată a hotărîrilor sale în *Monitorul oficial* pentru a asigura transparența procesului electoral;
- să adopte o listă limitativă a actelor de identitate acceptate pentru exercitarea dreptului de vot și o procedură unică de vot pentru alegătorii care au domiciliu și reședință în același timp;
- să identifice metode pentru prevenirea “votului multiplu” (aplicarea ștampilei “Votat” în actele de identitate, utilizarea spray-urilor invizibile și lămpilor UV etc.);
- să introducă urne transparente de vot.

Instanțelor de judecată:

- să soluționeze disputele electorale în mod echitabil și în termeni rezonabili.

Concurenților electorali:

- să evite utilizarea abuzivă a resurselor financiare și materiale ale statului în scop electoral;
- să respecte condițiile prevăzute de art. 47 (5), (12) și (13) din Codului electoral cu privire la mențiunile de pe materialele electorale publicitare și regulile de afișare.

Mass-media:

- să informeze obiectiv, echidistant și amplu opinia publică cu privire la procesul electoral, inclusiv prin organizarea dezbaterilor, programelor analitice cu participarea experților, liderilor de opinie, candidaților etc.